

APOLLONIS: KUZEYDOĞU LYDIA'DA BİR MAKEDON KOLONİSİ

APOLLONIS: A MACEDONIAN COLONY IN NORTHEAST LYDIA

Murat TOZAN*

Makale Bilgisi   **Article Info**
Başvuru: 17 Nisan 2018   Recieved: April 17, 2018
Kabul: 22 Haziran 2018   Accepted: June 22, 2018

Özet

Apollonis antik kentinin kalıntıları bugün Manisa'nın Akhisar İlçesi'ne bağlı Mecidiye/Palamut Köyü'nün 2 km kuzeyindeki Konurca Kalesi mevkiinde bulunmaktadır. Adını Pergamon kralı I. Attalos'un eşi ve II. Eumenes ile II. Attalos'un anneleri olan Kyzikoslu kraliçe Apollonis'ten alan kent, II. Eumenes (İ.Ö. 197 – 159) döneminde bir synoikismos ile kurulmuştur. Eldeki epigrafik ve nümismatik kanıtlar yeni kurulan kentin nüfusundaki asıl unsurun bölgede varlıkları bilinen Makedon kolonistler olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla kenti bir Makedon kolonisi olarak adlandırmak uygundur. Kentin Makedon kimliğini Roma İmparatorluk Dönemi boyunca koruduğu anlaşılmaktadır. Kaynaklarda kentin adının gerek Aristonikos Ayaklanması gerekse I. Mithridates Savaşı ile ilgili olarak anılması kentin stratejik ve askeri önemini kanıtlamaktadır. Bunun yanı sıra kentin sahip olduğu verimli araziler dolayısıyla önemli bir tarımsal üretim merkezi olduğu görülmektedir. Sonuç olarak Apollonis'in İ.Ö. 2. ve 1. yüzyıllardaki siyasal, sosyal ve ekonomik tarihinin bütüncül bir bakış açısı ile ele alınması Kuzeydoğu Lydia ve yakın çevresinin Hellenistik döneminin aydınlatılması kadar Attaloslar ve Seleukosların kolonizasyon politikalarının anlaşılması bakımından oldukça önemlidir.

Anahtar Kelimeler: Apollonis, Lydia, Makedonlar, Attaloslar, Seleukoslar

Abstract

Today the ruins of Apollonis are located on the locality called Konurca Kalesi, 2 km north of Mecidiye/Palamut village in the district of Akhisar in Manisa Province. The city, which named after the Attalid queen Apollonis of Kyzikos, the wife of Attalos I and the mother of Eumenes II and Attalos II, was founded by a synoikismos under Eumenes II (197 – 159 B.C.). The available epigraphic and numismatic

---

* Dr., Ege Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Tarih Bölümü, Bornova/İzmir, murat.tozan@ege.edu.tr

evidence indicate that the Macedonian colonists, whose presence in the region is well known, were an essential element in the population of the newly established city. Accordingly, it is appropriate to call the city a Macedonian colony. It is well understood that the city preserved its Macedonian identity during the Roman Imperial Period. The mention of the city's name in the sources related both to the revolt of Aristonikos and to the First Mithridatic War proves its strategic and military significance. Moreover, it is seen that the city was an important agricultural production center because of its fertile lands. Consequently, considering the political, social and economic history of Apollonis in the 2nd and 1st centuries B.C. with a holistic perspective is quite important for elucidation of the Hellenistic period of Northeast Lydia and its close vicinity as well as understanding the Attalid and Seleucid colonization policies.

Keywords: Apollonis, Lydia, Macedonians, Attalids, Seleukids

Hellenistik krallıklar Büyük İskender'den itibaren sahip oldukları topraklar üzerinde yeni kentler kurmak ya da mevcut yerleşmelere kent statüsü vermek suretiyle elde etmiş oldukları araziler üzerindeki egemenliklerini sağlamışlardır. Kentlerin kuruldukları bölgeler bu sayede idari olarak yönetim organizasyonu açısından uygun hale getiriliyor, stratejik olarak bu bölgelerde güvenlik sağlanıyor ve yollar denetleniyor, ekonomik olarak kent arazilerindeki tarımsal üretimin devamlılığı temin ediliyor ve kültürel olarak kentlerin kuruldukları bölgelerin Hellenizasyonu sağlanıyordu¹. Kurulan yeni yerleşmeler kent statüsünde olsun ya da olmasın bu yerleşmelere çoğu kez askeri kolonistler yerleştiriliyorlardı. Eldeki kanıtlar Hellenistik krallıkların ordularındaki en önemli unsurlardan olan Makedon askerlerinin yeni kurulan ya da kent statüsü verilen yerleşmelerde sıkça kolonist olarak kullanıldıklarını göstermektedir. Epigrafik kaynaklar Batı Anadolu'da Lydia/Mysia sınırındaki Yukarı Bakırçay (Kaikos) ve Gediz (Hermos) havzaları arasındaki bölgede kurulan Hellenistik yerleşmelere de yoğun olarak Makedonların yerleştirildiklerini kanıtlamaktadırlar². Bu yerleşmelerden Pergamon kralı II. Eumenes tarafından kurulduğu bilinen Apollonis'e ait epigrafik ve nümismatik veriler, yeni kurulan kentin nüfusundaki Makedon unsurunun önemini vurgulamaktadır. Bu nedenle bir "Makedon kolonisi" olarak adlandırılabilir Apollonis'e ilişkin tarihsel verilerin değerlendirilmesi, gerek şimdiye kadar yeterince araştırılmamış olan Yukarı Bakırçay ve Gediz havzaları arasındaki

¹ Cohen 1978; Cohen 1995, 15-30; Billows 1995, 111-145. Krş. Robert 1934, 89-92; Thonemann 2013, 27-28; Tozan 2014, 172.

² Schuchhardt 1888, 1-17; Robert 1962, 32-33, 249-252, 264-265; Jones 1971, 44-45; Collins 1978, 124-152; Cohen 1978, 9-11; Cohen 1991, 44-50; Cohen 1995, 46; Daubner 2006, 162-170; Daubner 2011, 46-58; Tozan 2014, 172-177. Krş. Debord 1985, 348; Billows 1995, 146-182, özellikle 179.

Lydia/Mysia sınır bölgesinin Hellenistik ve Roma dönemi tarihinin ve tarihsel coğrafyasının aydınlatılması açısından, gerekse Seleukoslar ve Attaloslar krallıklarının koloni politikalarının anlaşılması bakımından oldukça önemlidir.

Bugün Manisa ilinin antik adı Thyateira olan Akhisar ilçe merkezinin kuş uçuşu 14 km kadar batısında bulunan Apollonis antik kentinin kalıntıları Mecidiye (Palamut) Köyü'nün 2 km kuzeyinde Konurca Kalesi olarak bilinen tepe üzerinde bulunmaktadır³. Gediz Nehri'nin kollarından bugünkü adı Gördük Çayı olan Lykos vadisinde bulunan yerleşmenin güneyinde bu çay ile birleşen Değirmenyığı Deresi bulunmaktadır. Apollonis kentinin Konurca Kalesi olarak bilinen tepe üzerindeki mimari kalıntılarında günümüze ulaşan en önemlisi kentin sur duvarlarıdır. Yaklaşık 800 x 800 m'lik bir alanı çevreleyen bu surun dairesel uzunluğu 3 km kadar olup sur üzerinde en az üç giriş yapısı bulunmaktadır. Surların içerisinde çeşitli yapıların temelleri gerek arazi üzerinde gerekse uydu görüntülerinden takip edilebilmektedir⁴. Surların bulunduğu tepenin 250 m kadar kuzeyinde yaklaşık 250 x 270 m boyutlarındaki bir alanı kaplayan bir sur ile çevrelenmiş bir diğer tepe bulunmaktadır. Bu surların içerisinde büyük bir dikdörtgen yapı dikkati çekmektedir. Apollonis kent surlarının bulunduğu tepe, halk arasında "büyük kale" olarak adlandırılırken bu surların kuzeyindeki bu küçük alanı kaplayan surla çevrili tepe ise "küçük kale" olarak adlandırılmaktadır⁵.

Apollonis kentini bugün bilinen konumuna lokalize eden ilk modern araştırmacının, 1870'li yılların başında kentin kalıntıları üzerinde araştırmalar yaptığı bilinen C. Humann olduğu belirtilmektedir⁶. Ancak Apollonis'in konumu hakkındaki ilk yayını 1885 yılında Lydia bölgesinde araştırmalarda bulunmuş olan A. Fontrier yapmıştır⁷. Bir yıl sonra bölgede araştırmalar yapan G. Radet, elde ettiği nümismatik kanıtlarla bu lokalizasyonu desteklemiştir⁸. Yine 1886 yılında kentin tarihi ve kalıntıları üzerine ilk kapsamlı araştırmalar C. Schuchhardt tarafından gerçekleştirilmiştir⁹. Aynı yıl kentin bulunduğu bölgeyi

³ Apollonis kentine ilişkin arkeolojik kalıntılar ile bölgedeki antik ve modern toponimler için bkz. Schuchhardt 1888, 2-4; Conze – Schuchhardt 1899, 154-156; Schuchhardt 1912, 141-143; Robert 1962, 29 dn. 1; Roosevelt 2003, 32, 250-252.

⁴ Bazı sarnıçlar hariç bu mimari kalıntıların birçoğunun fonksiyonu belirlenememiş olup L. Robert bu kalıntılardan birini kentin gymnasium'u ile ilişkilendirmektedir, bkz. Robert 1962, 29 dn. 1. Ayr. bkz. aş. Şekil 1.

⁵ Bkz. Conze – Schuchhardt 1899, 155.

⁶ Bkz. Schuchhardt 1888, 2; von Diest 1889, 21, Schuchhardt 1912, 141; Keil – Premierstein 1908, 45; Robert 1962, 26.

⁷ Bkz. Foucart 1887, 79, 85-88.

⁸ Radet – Lechat 1887, 393.

⁹ Schuchhardt 1888, 2-4, krş. Conze – Schuchhardt 1899, 153-157; Schuchhardt 1912, 141-143.

ziyaret eden W. von Diest, yerleşmenin yakın çevresindeki antik kalıntılar ile bölgenin topografik ve hidrografik özellikleri hakkında bilgi vermektedir¹⁰. 1891 yılında Lydia bölgesinde araştırmalar yapan K. Buresch, Apollonis'in yakın çevresinde epigrafik keşif ve tespitlerde bulunmuştur¹¹. 1897 yılında kentin o zamana kadar ele geçmiş olan sikkeleri F. Imhoof-Blumer tarafından ilk kez kataloglanıp değerlendirilmiş, kent sikkelerinin daha kapsamlı bir kataloğu ise 1901 yılında B. V. Head tarafından yayınlanmıştır¹². 20. yüzyılın başlarında, 1906 ve 1908 yıllarında J. Keil ve A. von Premerstein, Lydia bölgesinde yaptıkları epigrafik araştırmalar kapsamında kentin tarihine ilişkin önemli epigrafik keşiflerde bulunmuşlardır¹³. Yayınlanan epigrafik belgelere dayalı olarak Apollonis'in ve yakın çevresinin tarihine ve tarihsel coğrafyasına ilişkin kapsamlı değerlendirmeler L. Robert tarafından yapılmıştır¹⁴. 1989 yılında kentin o zamana değin ele geçmiş tüm yazıtları P. Herrmann tarafından kataloglanarak yayınlanmış olup, kente ve yakın çevresine dair sonraki epigrafik keşifler H. Malay tarafından gerçekleştirilmiştir¹⁵.

Apollonis'in kalıntılarının bulunduğu yükseltide ve yakın çevresinde Hellenistik dönem öncesine tarihlenen arkeolojik kalıntıların bulunması, kentin daha önceden var olan bir yerleşmenin üzerine ya da yakınına kurulmuş olduğunu akla getirmektedir. Lydia bölgesinde C. H. Roosevelt tarafından gerçekleştirilen yüzey araştırması sırasında Hellenistik surların kuzeyindeki yükseltide prehistorik döneme kadar giden seramiklere rastlanması buradaki yerleşmedeki devamlılığı göstermesi bakımından oldukça önemlidir¹⁶. Ayrıca surların bulunduğu tepenin kuzeydoğusundaki Ballica yakınlarında üç adet, yerleşmenin hemen doğusunda bir adet, güneyindeki Yeni Osmaniye'de iki ve güneybatısındaki Gökçeköy yakınlarında üç adet Lydia/Pers dönemi tümülüsünün tespit edilmiş olması Apollonis'in bulunduğu bölgedeki Lydia ve Pers dönemi yerleşmelerinin yoğunluğunu göstermektedir¹⁷. Yine Apollonis surlarının 2,5 km kadar güneydoğusundaki Söğütlüçeşme mevkiindeki ana kayaya oyulmuş on kadar oda mezar Lydia ve Pers dönemlerine tarihlenmektedir¹⁸. Apollonis sikkelerinde Hiera Kome/Hierokaisareia (Beyoba) ve güneybatı sınırındaki

¹⁰ von Diest 1889, 21-22.

¹¹ Buresch 1898, 27-35, 184.

¹² Imhoof-Blumer 1897, 25-28 no. 1-5; BMC Lydia xxxiii-xxxv, 18-22 no. 1-24.

¹³ Keil – Premerstein 1908, 45-52 no. 94-102; Keil – Premerstein 1911, 52-69, no. 112-123.

¹⁴ Robert 1962, 26-42, 246-260.

¹⁵ Bkz. TAM 5.2.1182-1230; Malay 1999, 51-55 no. 44-49; Herrmann – Malay 2007, 23-26 no. 7-11; Malay – Petzl 2017, 31-37 no. 3.

¹⁶ Roosevelt 2003, 358 dn. 57.

¹⁷ Roosevelt 2003, 250, 253, 498-502 no. 32 A-C, 33B.

¹⁸ Roosevelt 2003, 252.

Sarıçam'da kültü olduğu bilinen Pers kökenli tanrıça Anahita (= Artemis Persike) kültü ile ilgili olan ateş sunağının tasvir edilmesi de dikkat çekicidir¹⁹. Kökeni Pers dönemine dayanan bu kültürün Apollonis'te bulunması kentteki yerleşmenin de bu döneme kadar geriye gittiğinin nümismatik kanıtı olarak gösterilebilir.

Coğrafyacı Strabon Apollonis'in adını, Pergamon kralı I. Attalos'un eşi ve II. Eumenes ile II. Attalos'un anneleri olan Kyzikoslu kraliçe Apollonis'ten aldığını belirtmektedir²⁰. Apollonis kentine ait bir yazıtta Pergamon kralı II. Eumenes'in (İ.Ö. 197–159) emriyle, onun görevlendirdiği bir kardeşi aracılığıyla kentin *synoikismos* ile kurulması ve yeni yerleşimcilere maddi destekte bulunulmasından söz edilmektedir²¹:

“... kentin *synoikismos*'unu gözeten, ve kardeşi [kral Eu]menes'in tasarısını [yerine getir]en, (*synoikismos* ile) bir araya getirilenlere [tahıl ve] para veren, ve ayrıca [onlara] diğer her şeyi sağlayıp (onların) [güvenliği ve] ikbali yönünde alakadar olan Kral [Attalos'un] oğlu, kurucu ve hayırsever [Attalos'u?]²² kendilerine gösterdiği [olağanüstü] iyi niyeti [nedeniyle onurlandırdılar].”

Yazıttaki bilgilerden anlaşılmaktadır ki yerleşim, II. Eumenes döneminde çevredeki çeşitli halk topluluklarının buraya yerleştirilmesi ile kurulmuştur²³. Yerleşmenin kesin kuruluş tarihi bilinmese de eldeki veriler üzerinden bu konuda bazı tahminler yürütülebilir. L. Robert, yerleşmeye bu

¹⁹ Imhoof-Blumer 1897, 27. Anahita/Artemis Persike kültü için, bkz. Hiera Kome/Hierokaisareia: Boyce – Grenet 1991, 202-203; 214-215; krş. TAM 5.2.1244-1245. Sarıçam: Boyce – Grenet 1991, 204-205, 216-217; krş. TAM 5.2.1396; ayr. bkz. Robert 1962, 88-90, Hopp 1977, 110.

²⁰ Strab. 13.4.4.

²¹ TAM 5.2.1187. Ayr. bkz. Robert 1962, 32 dn. 2, 257-260; Thonemann 2013, 28-29.

[κ]αὶ Φρυ. [ἐτίμη]-
[σαν – – – υ]ὸν βασιλέως [Ἀττάλου],
[τὸν κτίστη]ν καὶ εὐεργέτην, προνο[ήσαντα]
4 [τοῦ συν]οικισμοῦ τῆς πόλεως κ[αὶ συνεκ]-
[τελέ]σαντα τὴν τοῦ ἀδελφοῦ [βασιλέως]
[Εὐ]μένου πρόθεσιν, ἐπιδόντα τ[ε σίτον καὶ]
χρήματα τοῖς συνοικισθεῖσιν, ἔ[τι δὲ αὐτοῖς καὶ]
8 ἄλλα περιποιήσαντα τὰ πρ[ὸς ἀσφάλειαν καὶ]
εὐδαιμονίαν ἀνήκον[τα, διὰ τὴν ὑπερφυῆ εἰς]
ἑαυτοῦς εὖνοιαν.

²² Kral Eumenes'in söz konusu kardeşi büyük olasılıkla kendisinden sonra kral olan kardeşi (II.) Attalos olmalıdır, bkz. Robert 1962, 258-260 dn. 1. Ancak kralın diğer iki kardeşi Philetairos ve Athenaios da olasılıklar arasındadır, bkz. Keil – Premerstein 1911, 53-54; Cohen 1995, 202; Thonemann 2013, 28.

²³ Keil – Premerstein 1911, 54; Robert 1962 33; Jones 1971, 53-54, 388 dn. 38; Cohen 1995, 201, 202-203.

adın verilmesini kraliçe Apollonis'in ölümüne bağlamaktadır²⁴. Ancak Apollonis'in ölüm tarihi konusunda çeşitli araştırmacılar tarafından farklı tarihler öne sürülmektedir. Örneğin L. Robert ve G. M. Cohen kraliçenin muhtemel ölüm tarihi konusunda İ.Ö. 183 yılından 159 yılına kadar geniş bir zaman aralığı önermektedirler²⁵. J. Hopp ise bu zaman aralığını İ.Ö. 175 – 159 tarihleri arasına daraltmaktadır²⁶. Bu konuda bütün görüşleri değerlendiren S. Dmitriev kraliçenin ölümünü İ.Ö. 165 – 159 arasına tarihleyip Pergamon kralları II. Eumenes ve II. Attalos'un kolonizasyon politikasını da genel anlamda değerlendirerek Apollonis'in bu tarihler arasında kurulmuş olduğunu belirtir²⁷. Tüm bu bilgiler göz önün alındığında Apollonis kentinin en geç İ.Ö. 159 yılı olmak üzere İ.Ö. 160'lı yılların sonlarında kurulmuş olduğu söylenebilir.

Apollonis yakınlarında ele geçen iki yazıt, kent çevresindeki Makedon askeri kolonistleri tarafından yapılan onurlandırmaları içermektedir. Bu yazıtlardan Mecidiye'de ele geçmiş olanı kral II. Eumenes'in hakimiyetinin 37. yılında yani İ.Ö. 161/160 yıllarında Doidye'deki Makedonlar tarafından; Dereköy'de ele geçen diğer yazıt ise –espoura'daki Makedonlar tarafından II. Attalos'un hakimiyetinin 7. yılında, yani İ.Ö. 153/152'de dikilmiştir²⁸. Bu yazıtların yanı sıra Apollonis'te bulunan diğer epigrafik ve nümismatik veriler de yeni kurulan kentin nüfusundaki Makedon unsurunun önemini vurgulamaktadır. Kentin İ.Ö. 2. ve 1. yüzyıllara tarihlenen otonom sikkelerinde görülen Makedon kalkanı, kent nüfusu içerisindeki Makedon askeri kolonistlerin önemini gösteren bir diğer kanıttır²⁹. Yukarıda sözü edilen –espoura'daki Makedonlar tarafından onurlandırılan Derdas'ın bir Makedon adı olması ve onurlandırmanın yapıldığı Ksandikos ayının Makedon kökenli olması³⁰; Doidye'deki Makedonların onurlandırma yaptıkları ay olan Peritios'un da Makedon kökenli olması³¹; kentin Hellenistik döneme tarihlenen ephebos listelerinde Makedon isimlerinin

²⁴ Robert 1962, 260 dn. 1.

²⁵ Robert 1962, 260 dn. 1; Cohen 1995, 201, 204.

²⁶ Hopp 1977, 33.

²⁷ Dmitriev 1999, 409-411. Ancak Robinson yerleşmenin II. Attalos tarafından kendi kraliyet döneminin başlarında kurulmuş olabileceğini belirtmektedir, bkz. Robinson 1954, 3, 6.

²⁸ Doidye: TAM 5.2.1188. –espoura: TAM 5.2.1190. Ayr bkz. Magie 1950, 981-982 dn. 16; Cohen 1995, 206-208; Daubner 2011, 48-49.

²⁹ Bkz. Mionnet 4.8 no. 39; Mionnet Suppl. 7.317; SNG Cop. Lydia 16; krş. BMC Lydia xxxiv dn. 4; Imhoof-Blumer 1897, 26 dn. 5; Robert 1962, 33 dn. 5. Krş. Magie 1950, 982 dn. 16.

³⁰ TAM 5.2.1190 l. 2 (Ksandikos), l. 4 (Derdas); Keil – Premerstein 1908, 47; Robert 1962, 32 dn. 4, 250; Cohen 1995, 207-208; Tataki 1998, 469 no. 2.

³¹ TAM 5.2.1188 l. 2; Cohen 1995, 206.

geçmesi³²; İ.S. 1 yüzyılın başlarına ait bir Sardeis yazıtında geçen Apollonisinin adının Makedon olması³³; İ.S. 3. yüzyıla tarihlenen bir Apollonis yazıtında kent halkından “Makedonlar” olarak söz edilmesi³⁴ ve kent sakinlerinin bir Roma imparatorluk dönemi yazıtında kendilerini Makedon olarak tanımlaması³⁵ İ.Ö 2. yüzyıldan İ.S. 3. yüzyıla kadar uzanan uzun bir zaman diliminde kentin Makedon karakterini koruduğunu göstermektedir.

Tarihsel kanıtlardan Makedonların Apollonis'in çevresinde bulunan ve Seleukoslar ile Attaloslara ait olan diğer askeri kolonilerde de yoğun olarak buldukları bilinmektedir³⁶. Ancak Apollonis'teki ve çevresindeki yerleşmelerde bulunan Makedon kolonistlerin kökeni konusunda çeşitli görüşler bulunmaktadır. Bir görüş, Makedon kolonilerini İ.Ö. 3. yüzyılın başlarında Seleukosların Küçük Asya egemenliklerinin bir unsuru olarak görmektedir³⁷. Buna göre bu yerleşmelerdeki Makedonlar, Seleukoslar tarafından yerleştirilmiş olup bu yerleşmeler daha sonra Pergamon hakimiyetine girmişlerdir. Bir Thyateira yazıtında I. Seleukos Nikator'un bu kent çevresindeki Makedonlar tarafından onurlandırılması bu bakımdan oldukça önemlidir³⁸. Buna göre hem Attalosların bölgeye hakim olmasından önce Thyateira'da Makedonların bulunduğu bilinmesi hem de Stephanos Byzantios tarafından Thyateira'nın I. Seleukos tarafından kurulduğunun belirtilmesi bölgedeki Makedonların en azından bir bölümünün Seleukoslar tarafından buraya yerleştirilmiş olabileceğini göstermektedir³⁹.

Diğer bir görüşe göre ise İ.Ö. 168 yılındaki Pydna Savaşı'nın ardından Makedonya'dan doğuya kitlesel bir göç hareketinin olduğu var sayılarak,

³² Bkz. TAM 5.2.1203, I 1.6 (Prepelaos); II, 1. 11 (Attalos); IV, 1. 5 (Drebelaos); TAM 5.2.1204, I. 14 (Areidaios ve oğlu Attalos); TAM 5.2.1208, I. 14 (Botres). Ayr. bkz. Robert 1962, 33, 249-252; Jones 1995, 203; Tataki 1998, 260 no. 257, 274 no. 325, 372 no. 69, 414 no. 105. Yine bu listelerde Trakyalı adı olan Sadalas'a rastlanması kentin kuruluşunda Pergamon ordusunda varlıklarını bildiğimiz Trakyalı askerlerin de bulunmuş olabileceğini göstermektedir, bkz. TAM 5.2.1203, I 1.6, Robert 1962, 33; Jones 1995, 203. Pergamon ordusundaki Trakyalı askerler için bkz. Daubner 2006, 170-175; Müller 2010, 427-430.

³³ I.Sardis 7.1.9, I. 3.

³⁴ Malay – Petzl 2017, 32-33 no. 31. 4.

³⁵ Bkz. Malay 1999, 52-53 no. 45 A 1. 1.

³⁶ Schuchhardt 1888, 1-17; Robert 1962, 32-33, 249-252, 264-265; Collins 1978, 124-152; Cohen 1978, 9-11; Cohen 1991, 44-50; Cohen 1995, 46; Daubner 2006, 162-170; Daubner 2011, 46-58; Tozan 2014, 172-177. Krş. Debord 1985, 348.

³⁷ Bkz. Cohen 1978, 9-11; Cohen 1995, 46, 223-225.

³⁸ Bkz. TAM 5.2.901.

³⁹ Steph. Byz. s.v. *Thyateira*; krş. Strab. 13.4.4. Ancak Thyateira çevresindeki Makedonlar buraya Lysimakhos ya da Büyük İskender tarafından da yerleştirilmiş olabilirler, krş. Dmitriev 1999, 398 dn. 13.

Thyateira hariç, bu Makedonların, söz konusu göç dalgasında Küçük Asya'ya geldikleri öne sürülmektedir⁴⁰. Buna göre bölgedeki Makedon askeri kolonileri Seleukoslar kökenli olmayıp, Pergamon kralları II. Eumenes (İ.Ö. 197-159) ve II. Attalos (İ.Ö. 159-138) tarafından kurulmuşlardır. Apollonis yakınlarındaki ve çevre bölgedeki Makedonlara ait onurlandırma yazıtlarının esas olarak İ.Ö. 2. yüzyıl ortalarına ait olması ise bölgedeki Makedonların buraya esas olarak Attaloslar tarafından yerleştirildiklerini görüşünü desteklemektedir⁴¹.

Görüldüğü üzere daha fazla tarihsel ve arkeolojik kanıtlar olmaksızın mevcut veriler ışığında Yukarı Bakırçay ve Gediz havzalarındaki Makedonların bölgeye Seleukoslar ya da Attaloslar tarafından yerleştirildiğine dair kesin saptamalarda bulunmak oldukça zordur⁴². Ancak Apollonis özelinde bu konuda bazı fikirler öne sürülebilir. C. Schuchhardt, kentin surlarını İ.Ö. 300 yılı civarına tarihleyerek yerleşmenin Seleukoslar hatta belki de Lysimakhos tarafından kurulduğunu, Attaloslar tarafından Apollonis adı ile yeniden kurulduğunu ve yerleşmenin önceki adının Doidye olduğunu öne sürmektedir⁴³. Her durumda Doidye'nin Apollonis'ten önce var olduğu ve buradaki Makedonların kentin kuruluşunda rol oynadığı söylenebilir⁴⁴. Dolayısıyla mevcut bilgiler üzerinden Apollonis'teki yerleşmenin Attaloslar tarafından çevredeki Makedon nüfusun baskın bulunduğu kırsal yerleşmelerdeki toplulukların bir araya getirilerek kent (polis) statüsünde kurulmuş olduğu açıktır⁴⁵.

⁴⁰ Bkz. Collins 1978, 124-152; Daubner 2006, 162-170; Daubner 2011, 46-58.

⁴¹ Collins 1978, 124-144; Daubner 2006, 164-170; Daubner 2011, 46-55. Krş. Dmitriev 1999, 405-411; Thonemann 2013, 29.

⁴² Krş. Debord 1985, 347-348; Thonemann 2013, 29.

⁴³ Schuchhardt 1888, 2-4, 15-17. Ancak Schuchhardt daha sonra bu görüşü terk etmiş ve Doidye'nin Hellenistik surların kuzeyindeki küçük kale olabileceğini belirtmiştir, bkz. Conze – Schuchhardt 1899, 153-157. von Diest (1889, 22) ise Doidye'nin eski adı Yayaköy olan Zeytinliova yakınlarında olabileceğini öne sürmektedir, krş. Imhoof-Blumer 1897, 26. Ayr. bkz. aş. Şekil 1

⁴⁴ Bkz. Cohen 1995, 206-207.

⁴⁵ Kentin Hellenistik dönemden İ.S. 3. yüzyıla kadar devam eden yazıt ve sikkelerinde konsey (boule) ve halk meclisinden (demos); strategos, prytanis, stephanephoros ve gymnasiarkhos gibi memuriyetlerden söz edilmesi; gymnasion'u ile ilişkili ephebos listelerinin bulunması ve sikke basması, Apollonis'in Hellenistik ve Roma dönemlerinde kurumsal ve fiziksel anlamda bir Yunan kent devleti (polis) olduğunun açık kanıtlarıdır. Polis: TAM 5.2.1187 l. 4, 1191 l. 4, 1197 l. 10; Malay 1999, 52-53 no. 45 B l. 8. Boule: TAM 5.2.1197 l. 8, 1200 l. 7, 1192 l. 2, 1193 l. 2; Malay 1999, 52-53 no. 45 A l. 2. Demos: TAM 5.2.1192 l. 2, 1193 l. 2, 1194 l. 1, 1195 l. 1, 1229 l. 13; Malay 1999, 52-53 no. 45 A l. 2. Strategos: TAM 5.2.1191 l. 5; krş. TAM 5.2.1200 l. 3. ayr. bkz. BMC Lydia 21 no.19, 22 no. 22, SNG v. Aulock 2902-2903, 2905. Prytanis: TAM 5.2.1197 l. 4; krş. TAM 5.2.1198 l. 1. Stephanephoros: TAM 5.2.1204 l. 1, 1205 l. 1, 1206 l. 1, 1208 l. 1, 1229 l. 5. Gymnasiarkhos: TAM 5.2.1202 l. 3, 1203 ll. 16, 21, 1204 l. 1, 1206 l. 1, 1208 l. 3. Ephebos Listeleri: TAM 5.2.1203-1208; ayr bkz. Malay 1999, 51-52 no. 44.

L. Robert, Pergamon kolonilerinin Seleukos kolonilerinde olduğu üzere stratejik güzergahları denetlemek gibi askeri bir öneminin bulunmayıp bu kolonilerin daha çok askerlere ekip biçecekleri toprak dağıtmak gibi ekonomik bir amacının olduğunu belirtmektedir⁴⁶. Ancak Apollonis'in konumu değerlendirildiğinde bunun Robert'in bu görüşüne pek de uymadığı görülmektedir. Çünkü eldeki kanıtlar Apollonis'in Attaloslar için başkentleri Pergamon ile bağlantılı önemli yollara hakim konumuyla oldukça stratejik bir noktada bulunduğunu göstermektedir. Strabon'un belirttiği üzere kent, bölgede doğu-batı yönlü en önemli güzergah olan Pergamon-Sardeis yolu üzerindedir⁴⁷. Ayrıca bu yol Apollonis'in hemen kuzeyinde Kyzikos ve Nikaia'dan gelip Mysia içlerinden güneye ilerleyen Batı Anadolu'daki en önemli kuzey-güney yönlü güzergah ile birleşiyordu⁴⁸. Kentin denetlediği bir diğer güzergah, yukarıda Strabon'un sözünü ettiği ve bugünkü Bergama-Soma-Akhisar-Salihli yoluna tekabül eden Pergamon-Sardeis yoluna göre daha sarp ama çok daha kestirme olan Yund (Aspordenos) dağları üzerinden geçen güzergah idi. Bugünkü Kınık civarında ana yoldan ayrılıp Yaylaköy üzerinden Yund dağları boyunca ilerleyen yol, Apollonis önlerinde düzlüğe inerek buradan Thyateira'ya, Sipylos Magnesiası'na ya da Sardeis'e ilerlemeyi mümkün kılmaktaydı. "Eski Katırcı Yolu" olarak bilinen bu yolun 19. yüzyıla kadar kullanıldığı anlaşılmaktadır⁴⁹. Bu yol üzerindeki Yaylaköy yakınlarında keşfedilen Yaylakale'nin epigrafik verilere göre büyük olasılıkla Pergamon kralı II. Eumenes (ya da II. Attalos) döneminde inşa edildiğinin öğrenilmesi, Kaikos Vadisi'ni Lykos Vadisi'ne bağlayan bu üçüncü güzergahın Attaloslar için önemini göstermektedir⁵⁰. Bu kalenin de Apollonis gibi II. Eumenes tarafından kurulması ve kalenin kuruluşunda Makedon askerlerinin de yer aldığı biliniyor Apollonis'in ve Yaylakale'nin Yund dağları üzerinden ilerleyen yolu denetlemeyi amaçlayan aynı stratejik plan çerçevesinde kurulduklarını akla getirmektedir. S. Dmitriev, II. Eumenes ve II. Attalos döneminde kurulan Pergamon kolonilerini değerlendirirken bu kolonilerin stratejik önemini vurgulayarak bu kolonizasyon politikasını Attalosların bu dönemde Roma ile olan kötü ilişkilerine bağlamaktadır⁵¹.

Belirtildiği üzere Hellenistik dönemde askeri kolonilerin kurulma amacı askeri ve ticari yolları güvence altına alıp, çevre bölgelerin güvenliğini

⁴⁶ Robert 1934, 89-92. Krş. Magie 1950, 124; Thonemann 2013, 27-28.

⁴⁷ Strab. 13.4.4. Ayr. bkz. Tozan 2017, 538-541.

⁴⁸ Bkz. Tozan 2017, 541-547.

⁴⁹ von Diest 1889, 15; Müller 2010, 450-457; Tozan 2017, 555. Krş. Schuchhardt 1912, 109.

⁵⁰ Bkz. Müller 2010, 427-438, 432-434.

⁵¹ Dmitriev 1999, 405-411.

sağlamak kadar askerlere ekip biçecekleri verimli toprak tedarik etmek idi⁵². Apollonis kenti tarımsal kaynaklar konusunda da oldukça elverişli olup Hermos Nehri'nin bir kolu olan Lykos Nehri'nin suladığı verimli arazilere sahipti⁵³. Cicero, İ.Ö. 1. yüzyılda Apollonis halkını Yunanlılara has aşırılık ve güvenilmezlikten uzak, sahip olduklarıyla yetinen, tutumlu ve dürüst, tarımla uğraşan kırsal kesim insanları olarak tanımlar. Ayrıca kentin topraklarının doğal olarak oldukça verimli olduğunu ve kent sakinlerinin çabalarıyla daha da verimli hale geldiğini belirtir⁵⁴. Cicero bu ifadeleriyle şüphesiz Apollonis'in eyaletin metropol kentlerinin ihtişamından uzak olan kırsal yapısını vurgulamaktaydı.

Kent yakınlarında ele geçirilen yazıtlarda çok sayıda kırsal yerleşme adının geçmesi kent arazilerinin verimliliğinin bir diğer kanıtıdır. Apollonis çevresinde bulunan ve birbirlerine yaklaşık 5 km uzaklıklarda bulunan Mecidiye, Ballica ve Zeytinliova gibi modern yerleşmelerin köyden ziyade birer kasaba büyüklüğünde olmaları bölgedeki arazilerin bugün dahi sosyal ve ekonomik anlamda kalabalık kırsal nüfusları destekleyecek derecede verimli olduğunu göstermektedir. Mecidiye'deki yazıtta adı geçen Doidye⁵⁵; Dereköy'deki yazıtta adı geçen –espoura⁵⁶; Arabacıbozköy'de bulunan bir yazıtta ve sikkelerde adı geçen Kamai⁵⁷; Üçavlu Köyü yakınlarında ele geçmiş olan bir yazıtta adı geçen NAKokome⁵⁸; Seyitoba yakınlarında ele geçen bir yazıtta sözü edilen Misnye⁵⁹; Zeytinliova'daki yazıtta adı geçen Askokome⁶⁰; Zeytinliova yakınlarındaki Harlak Çeşme mevkiinde ele geçen bir yazıttaki adı korunmamış *katoikia*⁶¹ ve yine Zeytinliova yakınlarındaki Yürid Bağ mevkiinde ele geçen bir yazıtta adı geçen Pingea⁶² Apollonis'in *khora*'sında bulunan kırsal yerleşmelerin epigrafik kanıtlarıdır. Ayrıca bu yerleşmelerin çoğunun Eski Anadolu kökenli yerel adlar

⁵² Cohen 1978, 45-50; Billows 1995, 111-145. Krş. Robert 1934, 89-92; Thonemann 2013, 27-28; Tozan 2014, 172.

⁵³ Kent sikkelerinde görülen nehir tanrısı figürü büyük olasılıkla Lykos Nehri'ni betimlemekte olup, nehrin kentin tarımsal hayatındaki önemini göstermektedir, bkz. SNG v. Aulock 2903-2904.

⁵⁴ Cic. Flacc. 71.

⁵⁵ TAM 5.2.1188; Cohen 1995, 206-207.

⁵⁶ TAM 5.2.1190; Cohen 1995, 207-208.

⁵⁷ TAM 5.2.1231; Robert 1962, 17-28.

⁵⁸ TAM 5.2.1229.

⁵⁹ TAM 5.2.1186 (ya da Misnya); Buresch 1898, 28; Keil – Premerstein 1908, 46.

⁶⁰ Malay 1999, 54 no. 48.

⁶¹ TAM 5.2.1230.

⁶² TAM 5.2.1183; Keil – Premerstein 1908, 161.

taşımaları bu kırsal yerleşmelerin Hellenistik dönem öncesine giden kökenlerini göstermektedir⁶³.

Kentin adı Pergamon Krallığı'nın sona erip Batı Anadolu'da Roma egemenliğinin başlama sürecinde yeniden karşımıza çıkmaktadır. Son Pergamon kralı III. Attalos'un krallığını Roma'ya vasiyet etmesine karşı çıkan Aristonikos, nihayetinde kendine en güçlü askeri desteği sağlayan Makedon askeri kolonilerinin bulunduğu Gediz ve Yukarı Bakırçay havzaları bölgesine yerleşmişti⁶⁴. Apollonis, Thyateira ve Kaikos üzerindeki Stratonikeia ile birlikte Aristonikos'un ele geçirdiği kentler arasındaydı⁶⁵. Bu dönemde Apollonis'te Aristonikos'un dört yıl süren egemenliğinin 3. ve 4. yılına ait Attaloslara has *kistophoros* sikkeler basılmıştı⁶⁶. Üzerinde Aristonikos'un kraliyet adı olan "Kral Eumenes" (Βα[σιλέως] Εὐ[μένου]) lejandı bulunan bu sikkelerin, Thyateira'da 1. ve 2. yıllarda, Apollonis'te 3. ve 4. yıllarda, Stratonikeia'da 4. yılda darp edilmiş olmaları muhtemelen Attalosların hazinesine sahip olan Aristonikos'un bir gezici darphanesi olduğunu akla getirmektedir⁶⁷. Bu nümismatik kanıtlara göre Aristonikos 133/132 yılı dolaylarında (1. yıl) bölgeyi ele geçirdikten sonra Thyateira'yı üs edinmiş görünmektedir. 2003 yılında yayınlanan bir Metropolis yazıtında Romalılar ve bölgedeki yerel askeri kuvvetler tarafından Thyateira yakınlarında Aristonikos'a karşı düzenlenen bir askeri harekattan söz edilmektedir⁶⁸. Bu hareketin C. P. Jones tarafından İ.Ö. 132 yılı civarına tarihlenmesi konumuz açısından oldukça önemlidir⁶⁹. Bu bilgiyi yukarıda sözü edilen nümismatik kanıtlar ile birleştirdiğimizde İ.Ö. 132 yılı civarındaki bu hareket sonucunda Aristonikos'un ovanın ortasındaki konumuyla savunulması güç olan Thyateira'yı kaybedip yüksek bir tepe üzerine konumlanmış ve güçlü surları olan Apollonis'e çekildiği anlaşılmaktadır⁷⁰. Aristonikos'un egemenliğinin 3. ve 4. yıllarına yani İ.Ö. 131/130 ve 130/129 yıllarına tarihlenen Apollonis'te basılan sikkeler onun bu dönemde Apollonis'i üs edinmiş olduğu izlenimini vermektedir. Buna göre Stratonikeia'da basılan *kistophoros*'ların sadece onun 4. yılına yani İ.Ö. 130/129 yıllarına ait olması Aristonikos'un bölgedeki egemenliğinin son

⁶³ Bkz. Zgusta 1984, 53 no. 34 (NAkokome); 164 no. 269 (Doidye); 218 no. 421-1 (Kamai); 386 no. 815 (Misnye); 495 no. 1063 (Pinge).

⁶⁴ Robert 1962, 264-265; Hopp 1977, 145-146; Collins 1978, 91-96; Bernhardt 1985, 30-31; Daubner 2006, 68-70; Tozan 2014, 162-163.

⁶⁵ Strab. 14.1.38; Robinson 1954, 1-8. Ayr bkz. Hopp 1977, 123, 145; Daubner 2006, 56.

⁶⁶ Robinson 1954, 2, 8. Krş. SNG v. Aulock 2897. Ayr. bkz. Robert 1962, 252-260.

⁶⁷ Robinson 1954, 3.

⁶⁸ Dreyer – Engelmann 2003, 6-7 = Jones 2004, 470-471, A II. 19-24.

⁶⁹ Jones 2004, 480-482.

⁷⁰ Thyateira'nın savunulması zor konumu için, bkz. Robert 1962, 264 dn. 2; Jones 2004, 482.

yılında Apollonis'ten kuzeye çekilip Romalılar tarafından ele geçirildiği Stratonikeia'yı üs edinmiş olduğunu göstermektedir⁷¹.

Gerek Plinius'taki ifadeler, gerekse epigrafik veriler kentin Roma'nın Asia eyaleti yapılanması içerisinde Sardeis değil, Pergamon *conventus*'u içerisinde bulunduğunu göstermektedir⁷². Cicero'nun kenti sadık bir Roma müttefiki olarak tanımlayıp, kentin Mithridates'ten zarar gördüğünü belirtmesi Apollonis'in I. Mithridates Savaşı sırasında (İ.Ö. 89-85) Romalılar tarafında yer alıp krala karşı koyduğunu ve bu nedenle kral tarafından tahrip edildiğini akla getirmektedir⁷³. Yine Cicero'daki söz konusu ifadelerden Apollonis'in İ.Ö. 59 tarihinde özgür kent (*civitas libera*) statüsünde olduğu anlaşılmaktadır. Bu durumda I. Mithridates Savaşı'nın ardından kralı destekleri gerekçesiyle neredeyse tüm Asia eyalet kentlerinin özgürlükleri ellerinden alınırken Apollonis'in özgür ilan edilen az sayıdaki kent arasında yer aldığı görülmektedir⁷⁴. Verilen bu özgürlük, kentin kendi yasalarını kullanma hakkı ve kendi sınırları içerisindeki vergileri toplama hakkını içermekte olduğundan kente önemli bir siyasal ve ekonomik avantaj sağlamış olmalıdır⁷⁵.

Kentin adının hem Aristonikos Ayaklanması hem de I. Mithridates Savaşı sırasında geçmesi Apollonis'in ve surlarının Attalosların ardından devam eden askeri ve stratejik önemini göstermektedir. Mithridates Savaşı'nı izleyen süreçte eyaletteki askeri yerleşmelerin ve kalelerin önemini yitirmesine paralel olarak kentin askeri önemi geri planda kalsa da tarımsal öneminin devam ettiği görülmektedir⁷⁶. Cicero'nun kentin tarımsal önemine dair yukarıdaki ifadelerinin yanı sıra kendi dönemi için (İ.Ö. 1. yüzyıl) Apollonis'te arazi sahibi olan Roma vatandaşlarından söz etmesi bunun en açık kanıtıdır. Cicero, İ.Ö. 62 yılında Asia valiliği yapan L. Valerius Flaccus'u valiliği döneminde yapmış olduğu yolsuzluklara karşı İ.Ö. 59 yılında açılan davada savunduğu eserinde Pergamon'da ikamet eden ve

⁷¹ Krş. Robinson 1954, 2-8; Robert 1962, 264 dn. 2; Tozan 2014, 162-165.

⁷² Plin. nat. hist. 5.126; Habicht 1975, 65 II ll.2-3, 78. Krş. Jones 1971, 83-85.

⁷³ Cic. Flacc. 71. Ayr. bkz. aş. dn. 74.

⁷⁴ Magie 1950, 1112 dn. 7; Jones 1971, 62; Bernhardt 1971, 132; Bernhardt 1985, 56-57; krş. App. Mith. 61; Wilson 1966, 174. Bernhardt (1971, 169, 178), Apollonis'in Plinius tarafından Pergamon *conventus*'u içerisinde gösterilmesinden yola çıkarak bu listelerdeki kentlerin özgür olmadığını varsayıp kentin özgürlüğünün Marcus Antonius tarafından geri alındığını öne sürmektedir. Ancak Apollonis'in *conventus* sistemi içerisinde yer alması özgür olmadığını göstermemektedir, krş. Marshall 1969, 267-270. Bernhardt da bu görüşü daha sonra terk etmiş görünmektedir, bkz. Bernhardt 1985.

⁷⁵ Bkz. Lintott 1993, 36-40, 62-64.

⁷⁶ I. Mithridates Savaşı'nın ardından kalelerin önemini yitirmesi için, bkz. Pirson – Zimmermann 2012, 64.

eyaletin çeşitli yerlerinde arazileri bulunan Romalı iş adamı C. Appuleius Decianus'un Apollonis'te haksız yere ele geçirdiği arazilerden söz etmektedir⁷⁷.

Cicero'nun anlatımına göre 30 yıldır Pergamon'da yaşamakta olan Romalı iş adamı Decianus, Apollonislî Amyntas'ın varlıklı ancak akli melekeleri sınırlı olan kayınvalidesinin arazilerini hileli yollarla kendi adamlarının mülkiyetine geçirmişti. Ayrıca Decianus, Amyntas'a şiddet uygulayıp onun hamile olan karısını kendi evinde alıkoymuş olup, dava görüldüğü esnada Amyntas'ın karısı ve kızı halen Decianus'un evindedir. Nihayetinde Decianus sahte satış belgeleriyle söz konusu arazilere sahip olmuştu. Yasalara göre Amyntas'ın kayınvalidesine bir vasi atanması gerektiğinden Decianus yine hileli bir şekilde kendi adamı olan Polemokrates'i onlara vasi olarak atamıştı. Ancak kentin mahkemesi Polemokrates'i suçlu bulmuş satış işlemlerini de iptal etmişti. Buna rağmen Decianus üzerine geçirdiği mülkleri geri vermeyip bu sefer bu satış işlemlerini Pergamon'da kayıtlara geçirmeye çalışmıştı. Fakat Pergamon kenti Decianus'u daha önce onurlandırmış olmasına rağmen bu talebi haksız bularak reddetmişti. Decianus bunun üzerine İ.Ö. 64 yılının Asia valisi P. Orbius'a başvurursa da talepleri vali tarafından reddedilmişti. Taleplerinden vaz geçmeyen Decianus, Orbius'un ardılı olan İ.Ö. 63 yılı valisi P. Servilius Globulus'a başvurduğunda nihayet olumlu bir sonuç almayı başarsa da bir sonraki yıl vali olan L. Valerius Flaccus, Decianus'a karşı bir edictum yayınlamıştı. Decianus İ.Ö. 63 yılında vali Globulus nezdinde başarılı olunca Cicero'nun consul olduğu bu yılda Apollonislîler durumu Senato'ya taşımışlar ve nihayetinde Senato'dan da Flaccus'un kararına uygun bir şekilde Decianus'un aleyhine bir karar çıkmıştı.

Cicero'nun bu anlatısında Apollonis'teki verimli tarım arazilerinin önemi net bir şekilde anlaşılmaktadır. Görüldüğü üzere bu araziler Asia Eyaleti'ndeki Romalı iş adamlarının da iştahını kabartıyordu⁷⁸. Bu anlatıdaki bir diğer husus Apollonis'in özgür bir kent olarak kendi arazileri hakkında kendi mahkemelerinde karar verebilmesidir. Decianus'un satış işlemlerini Pergamon'da kayıtlara geçirmeye çalışması Apollonis'in, Pergamon conventus'u içerisinde bulunmasından kaynaklanıyor olmalıdır. Muhtemelen Apollonis'teki arazi kayıtları conventus merkezi olan Pergamon'da da kayıt altında alınıp arşivlenmekteydi⁷⁹. Apollonis özgür bir kent olmakla birlikte

⁷⁷ Cic. Flacc. 70-80. Ayr bkz. Marshall 1969, 267-270.

⁷⁸ Hatzfeld 1919, 120, 320; Wilson 1966, 164.

⁷⁹ Buna benzer bir durum yine Pergamon conventus'u içerisindeki Aigai kenti arazisinde bulunan Roma imparatorluk dönemine ait bir mezar yazıtında görülmektedir. Yazıtta bazı arazilerin bağışlanmasına ve mezara zarar verenlere karşı alınacak önlemlere değinildikten

davada bir Romalı olunca kentin arazileri ile ilgili olsa bile valinin kararı kent için bağlayıcıydı⁸⁰. Bu nedenle kent, vali Globulus'un Decianus lehinde verdiği kararı haksız bularak bir üst merci olarak Roma'daki Senato'ya başvurmuş ve Senato tarafından davasında haklı bulunmuştu.

Cicero, İ.Ö. 62 yılında o sırada Asia Eyaleti valisi olan kardeşi Quintus'a yazdığı bir mektupta yine Apollonis'te arazileri bulunan Roma vatandaşlarına ait hukuksal konulara değinmektedir⁸¹. Apollonis'te arazileri bulunan L. Octavius Naso ölmüş, ardında mirasçı olarak Roma'da o yıl praetor seçilmiş olan L. Flavius'u bırakmıştı. Ancak Octavius'un borçlu olduğu C. Fundanius vali Quintus Cicero'ya başvurunca, Quintus hem Apollonis kentinin yetkililerine hem de Octavius'un kentteki temsilcilerine Fundanius'un borcu ödenmedikçe Flavius'un mirasa dokunamayacağını bildirmişti. Flavius Roma'daki Cicero'dan bu konuda yardım talep ettiğinden Cicero, kardeşi Quintus'a gönderdiği mektubunda bu kararından vazgeçmesini istemektedir. Vali Quintus Cicero, Apollonis kentine yazılı emir verdiğine göre kentteki bir arazinin intikali iki Romalı arasında olsa bile özgür bir kent olarak kentin yasalarına göre gerçekleşmekteydi⁸². Ancak görülüyor ki dava Romalılar arasında gerçekleştiğinden Apollonis'in arazileri söz konusu olsa bile kent valinin kararına uymak durumundaydı. Ancak bu davada kent ya da kentin bir vatandaşı zarara uğramadığından Apollonis'in karardan rahatsız olması söz konusu olmamıştır⁸³.

Cicero'nun dostu Atticus'un da Apollonis'te yatırımları olduğu anlaşılmaktadır. Cicero, atandığı Cilicia valiliği görevine başlamak için yaptığı yolculuk sırasında İ.Ö. 51 yılında Ephesos'a geldiğinde burada Asia valisi Q. Minucius Thermus ile dostu Atticus'un işleri hakkında görüşmüş ve valiye Apollonisi Ksenon adlı birini tavsiye etmişti⁸⁴. Cicero Atticus'a yazdığı mektubunda işin içeriği ve Ksenon'un kim olduğu konusunda bir bilgi vermese de Atticus'un da Apollonis'te arazileri olduğu ve Ksenon'un onun kentteki yatırımlarını idare eden bir Apollonis vatandaşı olduğu düşünülebilir⁸⁵. Gerek Cicero'daki bu kanıtlar gerekse kentin İ.Ö. 1. yüzyıla tarihlenen ephebos listelerinde Romalıların isimlerinin geçmesi Asia Eyaleti'nin kuruluşunun ve bilhassa I. Mithridates Savaşı'nın ardından

---

sonra bu kararların birer kopyasının hem Aigai hem de Pergamon arşivlerinde tutulacağı belirtilmektedir, bkz. IGR 4.1181, ll. 15-23. Ayr. bkz. von Diest 1889, 26.

⁸⁰ Bkz. Marshall 1969, 268-270; Bernhardt 1985, 196, 234; Lintott 1993, 64.

⁸¹ Cic. ad Q. fr. 2 (I.2) 10-11.

⁸² Bkz. Lintott 1993, 63.

⁸³ Bkz. Bernhardt 1985, 197 dn. 457

⁸⁴ Cic. Att. 106 (V.13) 2.

⁸⁵ Hatzfeld 1919, 120 dn. 6.

eyalet adeta akın eden Romalı iş adamı ve yatırımcıların Apollonis'te de bulduklarını göstermektedir⁸⁶.

Görüldüğü üzere Apollonis kentinin Hellenistik dönemine ilişkin veriler, Yukarı Bakırçay ve Gediz havzalarının Antikçağ'daki siyasal, sosyal ve ekonomik durumuna ışık tutan değerli bilgiler içermektedir. Eldeki arkeolojik, onomastik ve nümismatik kanıtların yerleşmenin tarihinin Hellenistik dönem öncesine gittiğini göstermesi, Seleukoslar ve Attalosların bölgedeki kolonizasyon politikalarının anlaşılması bakımından oldukça önemlidir. Bu durum, söz konusu kolonilerin sıfırdan oluşturulmuş olmayıp kökenleri Lydia/Pers hatta daha eski dönemlere kadar uzanan yerleşmelerin üzerinde ya da yakınında kurulduklarını göstermektedir. Yeni keşfedilen epigrafik ve arkeolojik kanıtlar ile Apollonis'in Hellenistik dönemde Yund dağları üzerinden Lydia içlerine ilerleyen önemli bir güzergah üzerinde bulunduğu ortaya çıkması, L. Robert tarafından öne sürülen Attaloslar kolonilerinin askeri ve stratejik önemleri olmadığı yolundaki görüşün Apollonis örneğinde geçerli olmadığını ortaya koymaktadır. Apollonis güçlü surları ve bulunduğu bölgedeki başlıca güzergahlar üzerinde konumuyla sadece Attaloslar için değil Roma için de stratejik anlamda oldukça değerliydi. Kentin I. Mithradates Savaşı sırasında krala karşı koyan az sayıdaki yerleşme arasında yer alması bunun göstergesidir. I. Mithradates Savaşı'nın ardından eyaletteki askeri yerleşmelerin ve kalelerin önemlerini yitirmesiyle birlikte kent bu sefer tarımsal potansiyeli ile ön plana çıkmıştır. Cicero'daki kanıtlar Apollonis'in Roma dönemindeki tarımsal öneminin başlıca göstergesidir.

Kaynakça

Antik Edebi Kaynaklar

App. Mith. (Appianos, *Mithridateios*): Appian, *Roman History* II, ed. ve İng. çev. H. White, London 1912.

Cic. ad Q. fr. (Cicero, *epistulae ad Quintum fratrem*): Cicero, *Letters to Quintus and Brutus. Letter Fragments. Letter to Octavian. Invectives. Handbook of Electioneering*, ed. ve İng. çev. D. R. Shackleton-Bailey, London 2002.

---

⁸⁶ Apollonis'in ephebos listelerindeki Romalı adları: TAM 5.2.1203 II l.14 (Vettius), V l. 21 (Manius); TAM 5.2.1204 l. 10 (Gaius); TAM 5.2.1206 l. 6 (Quintus); TAM 5.2.1208, II. 4-5 (Lucius Cornelius Celer), l. 6 (Marcus). Ayr. bkz. Hatzfeld 1919, 120; Robert 1962, 248 dn. 9. Asia Eyaleti'nin kuruluşunun ve I. Mithradates Savaşı'nın ardından Asia Eyaleti'ne Romalı iş adamı ve yatırımcı akını: Hatzfeld 1919, 44-46, 47-49; Wilson 1966, 121-139, 171-193.

- Cic. Att. (Cicero, *Epistulae ad Atticum*): Cicero, *Letters to Atticus*, ed. ve İng. çev. D. R. Shackleton-Bailey, London 1999.
- Cic. Flacc. (Cicero, *pro L. Valerio Flacco*): Cicero, *In Catilinam 1-4. Pro Murena. Pro Sulla. Pro Flacco*, ed. ve İng. çev. C. Macdonald, London 1976.
- Plin. nat. hist. (Plinius, *naturalis historia*): Pliny, *Natural History*, I-X, ed. ve İng. çev. H. Rackham *et al*, London 1944-1962.
- Steph. Byz. (Stephanos Byzantios, *ethnika*): *Stephani Byzantii ethnicorum quae supersunt*, ed. A. Meineke, Berlin 1849.
- Strab. (Strabon, *geographika*): Strabo, *Geography*, I-VIII, ed. ve İng. çev. H. L. Jones, London 1917-1932.

Modern Eserler

- Bernhardt 1971: R. Bernhardt, *Imperium und Eleutheria: Die römische Politik gegenüber den freien Städten des griechisches Ostens*, Hamburg Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.
- Bernhardt 1985: R. Bernhardt, *Polis und römische Herrschaft in der Späten Republik (149-31 v. Chr.)*, Berlin.
- Billows 1995: R. A. Billows, *Kings and Colonists: Aspects of Macedonian Imperialism*, Leiden.
- BMC Lydia: *A Catalogue of the Greek Coins in the British Museum: Catalogue of the Greek Coins of Lydia*, ed. B. V. Head, London 1901.
- Boyce – Grenet 1991: M. Boyce – F. Grenet, *A History of Zoroastrianism III: Zoroastrianism under Macedonian and Roman Rule*, Leiden.
- Buresch 1898: K. Buresch, *Aus Lydien*, Leipzig.
- Cohen 1978: G. M. Cohen, *The Seleucid Colonies: Studies in Founding, Administration and Organization*, Wiesbaden.
- Cohen 1991: G. M. Cohen, “*Katoikiai, Katoikoi and Macedonians in Asia Minor*”, *AncSoc* 22, 41-50.
- Cohen 1995: G. M. Cohen, *The Hellenistic Settlements in Europe, the Islands and Asia Minor*, Oxford.
- Collins 1978: F. Collins III, *The Revolt of Aristonicus*, Alexandria: Virginia Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.
- Conze – Schuchhardt 1899: A. Conze – C. Schuchhardt, “Die Arbeiten zu Pergamon, 1886-1898”, *AM* 24, 97-240.
- Daubner 2006: F. Daubner, *Bellum Asiaticum: Der Krieg der Römer gegen Aristonikos von Pergamon und die Einrichtung der Provinz Asia*, München².

- Daubner 2011: F. Daubner, "Seleukidische und attalidische Gründungen in Westkleinasien – Datierung, Funktion und Status", ed. F. Daubner, *Militärsiedlungen und Territorialherrschaft in der Antike*, Berlin-New York, 41-63.
- Debord 1985: P. Debord "La Lydie du Nord-Est", REA 87, 345-358.
- Dmitriev 1999: S. Dmitriev, "Three Notes on Attalid History", Klio 81, 397-411.
- Dreyer – Engelmann 2003: B. Dreyer – H. Engelmann, *Die Inschriften von Metropolis I: Die Dekrete für Apollonios: Städtische Politik unter den Attaliden und im Konflikt zwischen Aristonikos und Rom (= IK 63.1)*. Bonn.
- Foucart 1887: P. F. Foucart, "Exploration de la plaine de l'Hermus par M. Aristote Fontrier", BCH 11, 79-107.
- Habicht 1975: C. Habicht, "New Evidence on the Province of Asia" JRS 65, 64-91.
- Hatzfeld 1919: J. Hatzfeld, *Les trafiquants Italiens dans l'orient hellénique*, Paris.
- Herrmann – Malay 2007: P. Herrmann – H. Malay, *New Documents from Lydia*, [= ETAM 24] Wien.
- Hopp 1977: J. Hopp, *Untersuchungen zur Geschichte der letzten Attaliden*, München.
- IGR: *Inscriptiones Graecae ad Res Romanas Pertinentes*, I-IV, ed. R. Cagnat et al. Paris 1911-1927.
- I.Sardis: *Sardis 7.1: Greek and Latin Inscriptions*, ed. W. H. Buckler – D. M. Robinson, Leiden 1932.
- Imhoof-Blumer 1897: F. Imhoof-Blumer, *Lydische Stadtmünzen: Neue Untersuchungen*, Genf-Leipzig.
- Jones 1971: A. H. M. Jones, *The Cities of the Eastern Roman Provinces*, Oxford².
- Jones 2004: C. P. Jones, "Events Surrounding the Bequest of Pergamon to Rome and the Revolt of Aristonikos: New Inscriptions from Metropolis" JRA 17, 469-485.
- Keil – Premerstein 1908: J. Keil – A. von Premerstein, *Bericht über eine Reise in Lydien und der südlichen Aiolis, ausgeführt 1906 im Auftrag der Kaiserlichen Akademie der Wissenschaften*, Wien.
- Keil – Premerstein 1911: J. Keil, J. – A. von Premerstein, *Bericht über eine zweite Reise in Lydien: ausgeführt 1908 im Auftrage des K. K. Österreichischen Archäologischen Instituts*, Wien.
- Lintott 1993: A. W. Lintott, *Imperium Romanum: Politics and Administration*, London.
- Magie 1950: D. Magie, *Roman Rule in Asia Minor to the end of Third Century after Christ I-II*, Princeton.
- Malay 1999: H. Malay, *Researches in Lydia, Mysia and Aiolis*, [= ETAM 23] Wien.

- Malay – Petzl 2017: H. Malay – G. Petzl, *New Religious Texts from Lydia*, Wien.
- Marshall 1969: A. J. Marshall, “Romans under Chian Law”, GRBS 10, 255-271.
- Mionnet: T. E. Mionnet, *Description des médailles antiques, grecques et romaines I-VII*, Paris 1806-1808, *Suppl. I-IX*, Paris, 1819-1837.
- Müller 2010: H. Müller, “Ein Kultverein von Asklepiasten bei einem attalidischen Phrourion im Yüntdağ”, Chiron 40, 427-457.
- Pirson – Zimmermann 2012: F. Pirson – M. Zimmermann, “Das Umland von Pergamon – Wirtschaftliche Ressourcen, ländliche Siedlungen und politische Repräsentation”, ed. R. Grüßinger *et al.*, *Pergamon: Panorama der antiken Metropole. Begleitbuch zur Ausstellung der Antikensammlung der Staatlichen Museen zu Berlin im Pergamonmuseum auf der Berliner Museumsinsel*, Berlin², 58-65.
- Radet – Lechat 1887: G. Radet – H. Lechat, “Notes de géographie ancienne: I. La ville d’Aegae en Éolie. II. Attaleia de Lydie. III. Sandaina.”, BCH 11, 391-404.
- Robert 1934: L. Robert, “Voyages dans l’Anatolie septentrionale”, RA 104, 88-94.
- Robert 1962: L. Robert, *Villes d’Asie Mineure: Études de Géographie Ancienne*, Paris².
- Robinson 1954: E. S. G. Robinson, “Cistophori in the Name of King Eumenes”, NumChron 6/14, 1-8.
- Roosevelt 2003: C. H. Roosevelt, *Lydian and Persian Period Settlement in Lydia I-II*, Ithaca: Cornell Üniversitesi Basılmamış Doktora Tezi.
- Schuchhardt 1888: C. Schuchhardt, “Die makedonischen Kolonien zwischen Hermos und Kaikos”, AM 13, 1-17.
- Schuchhardt 1912: C. Schuchhardt, “Historische Topographie der Landschaft”, ed. A. Conze, *Altortümer von Pergamon 1.1: Stadt und Landschaft*, Berlin, 61-143.
- SNG Cop.: *Sylloge Nummorum Graecorum: Royal collection of coins and Medal, Danish National Museum I-VII*, [Reprinted] New Jersey 1981-1982.
- SNG v. Aulock: *Sylloge Nummorum Graecorum: Deutschland, Sammlung v. Aulock I-XVIII*, Berlin 1957-1968.
- TAM 5: *Tituli Asiae Minoris 5: Tituli Lydiae. Linguis Graeca et Latina Conscripti I-II*, ed. P. Herrmann, Wien 1981-1989.
- Tataki 1998: A. B. Tataki, *Macedonians Abroad: A Contribution to the Prosopography of Ancient Macedonia*, Atina.
- Thonemann 2013: P. Thonemann, “The Attalid State, 188–133 BC”, ed. P. Thonemann, *Attalid Asia Minor: Money, International Relations and the State*, Oxford.

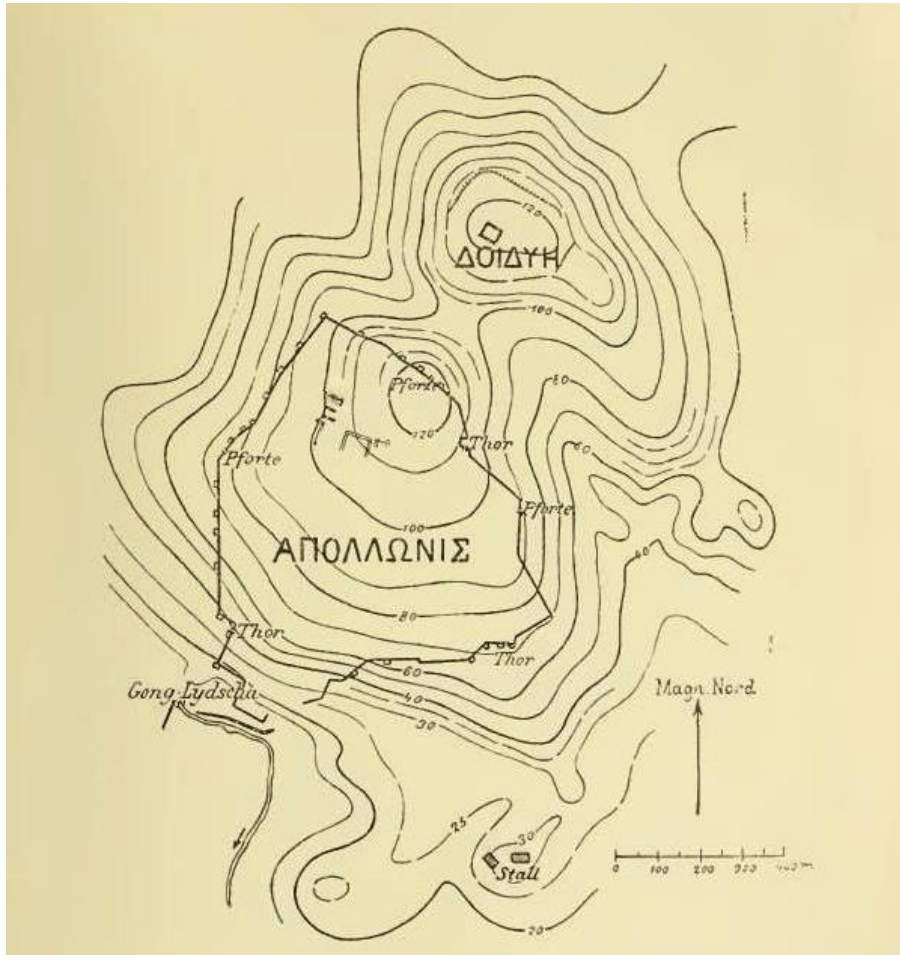
Tozan 2014: M. Tozan, "Seleukidische und attalidische Kolonisationstätigkeit im oberen Kaikostal: Ein Vorbericht", *ADerg* 19, 169-182.

Tozan 2017: M. Tozan, "Pergamon'un Yolları: Antikçağ'dan Bizans'a Bakırçay (Kaikos) Havzası'nın Yol Sistemi", *TİD* 32/2, 531-563.

von Diest 1889: W. von Diest, *Von Pergamon über den Dindymos zum Pontus*, Gotha.

Wilson 1966: A. J. N. Wilson, *Emigration from Italy in the Republican Age of Rome*, New York.

Zgusta 1984: L. Zgusta, *Kleinasiatische Ortsnamen*, Heidelberg.

Şekil 1: Apollonis'in Surlarının Çizimi (Conze – Schuchhardt 1899, 155)

